

Тіхонова Марія Анатоліївна,
канд. юрид. наук, доц.,
доцент кафедри цивільно-правових дисциплін
факультету № 4, Харківський національний
університет внутрішніх справ,
Україна, м. Харків
e-mail: tikhonovamari@gmail.com
ORCID 0000-0002-4836-5928

Кривородько Маргарита Андріївна,
курсантка, Харківський національний
університет внутрішніх справ,
Україна, м. Харків

СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ В УКРАЇНІ ПРАВА НА ТРАНСПЛАНТАЦІЮ ВІД ПОМЕРЛОГО ДОНОРА

Проаналізовано чинний Закон України «Про застосування трансплантації анатомічних матеріалів людині» та питання реалізації права реципієнта на трансплантацію від померлого донора.

Ключові слова: трансплантація органів і тканин людини; анатомічні матеріали людини; законодавство у сфері трансплантації; трансплант-координатор; трупна трансплантація.

Вступ. Відносини у сфері трансплантології в Україні регулюються низкою нормативно-правових актів – Конституцією України, Цивільним кодексом України (далі – ЦК України), Кримінальним кодексом України, законами України «Про застосування трансплантації анатомічних матеріалів людині», «Основи законодавства України про охорону здоров'я», «Про поховання та похоронну справу», наказом Міністерства охорони здоров'я України «Про встановлення діагностичних критеріїв смерті мозку та процедури констатації моменту смерті людини» та ін.

Відповідно до ч. 1 ст. 290 ЦК України повнолітня дієздатна фізична особа має право бути донором крові, її компонентів, а також органів та інших

анатомічних матеріалів і репродуктивних клітин. Зміст особистого немайнового права становить можливість фізичної особи вільно, на власний розсуд визначати свою поведінку у сфері свого приватного життя (ст. 271 ЦК України). Зміст особистого немайнового права, що забезпечує природне існування фізичної особи, як і будь-якого іншого цивільного права, є сукупністю правомочностей володіння, користування та розпорядження (право на власні дії), право вимагати від інших суб'єктів виконання покладених на них обов'язків та право на захист [7, с. 5].

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Право на трансплантацію взагалі й від померлого донора зокрема, як особисте немайнове право, майже не розглядалось сучасними українськими цивілістами. Проте особливості правового регулювання донорства досліджували К. Ільющенкова [8], М. Новицька [9], А. Герц [10] та ін.

Метою статті є дослідження можливості реалізації права реципієнта на трансплантацію взагалі та від померлого донора зокрема, а також аналіз законодавства України про трансплантацію.

Виклад основного матеріалу. ЦК України не містить жодної окремої статті щодо змісту права реципієнта на трансплантацію. Але ми можемо визначити його, аналізуючи зміст тих особистих немайнових прав, до яких як складовий чинник може входити право на трансплантацію:

1) право на життя (ст. 27 Конституції України [1], ст. 283 ЦК України [2]). Право на життя – це охоронюване законом особисте немайнове благо вищого рівня та природного характеру, що належить людині й виражається в природній здатності організму людини підтримувати фізіологічні функції, які забезпечують її життєдіяльність [11, с. 73]. Зміст цього права розкривається через право на розпорядження своїм життям, право піддавати своє життя ризику, право людини на самозахист життя, право вимагати від інших осіб утримуватись від протиправного позбавлення життя людини, право вимагати від інших осіб створення умов для зниження ризику для життя, право очікувати захисту свого життя з боку інших осіб, право на проведення (не проведення)

еутаназії [12, с. 14]. Для особи, яка потребує трансплантації, зміст права на життя насамперед проявляється в тому, що вона має право вимоги від держави та інших юридичних та фізичних осіб не перешкоджати здійсненню права на трансплантацію, забезпечувати його здійснення відповідно до законодавства (наприклад, вимагати від держави, від органів державної влади прийняття законодавства щодо можливості здійснення, реалізації права на трансплантацію), вона має право вимагати виконання конкретних обов'язків від зобов'язаних осіб (наприклад, така особа повинна мати реальне непорушне недеklarативне право, забезпечене державою право вимоги виконання обов'язку від МОЗ розгляду у визначений нормативно-правовим актом строк клопотання щодо необхідності направлення громадянина України для лікування, в тому числі трансплантації, за кордон, здійснення оплати МОЗ лікування громадянина, в тому числі і трансплантації за кордоном в межах бюджетних асигнувань¹);

2) право на здоров'я. Чинне законодавство не містить такого виокремленого права, як «право на здоров'я». Право на здоров'я також складається з низки особистих немайнових прав – права на усунення небезпеки, яка загрожує життю та здоров'ю (ст. 282 ЦК України), права на охорону здоров'я (ст. 283 ЦК України), права на медичну допомогу (ст. 284 ЦК України), права на інформацію про стан свого здоров'я (ст. 285 ЦК України), права на таємницю про стан здоров'я (ст. 286 ЦК України) тощо. Зміст права на здоров'я складають правомочності фізичної особи щодо володіння, користування та розпорядження своїм здоров'ям. Правомочності щодо володіння і користування своїм здоров'ям здійснюються практично завжди і проявляються в особливих ситуаціях і в разі порушення здоров'я [13, с. 22]. Так, М. М. Малейна зазначає: «... громадянин має можливість звернутися до медичного закладу і укласти з ним договір на надання медичної допомоги. Громадянин стає володарем відносних суб'єктивних прав (на кваліфіковану

¹ Комісія МОЗ України у 2020 р. ще жодного разу не збиралась та не розглядала клопотання (листи-направлення) громадян України для лікування за кордон у 2020 р., в тому числі не розглядалися клопотання щодо направлення громадян України за кордон для здійснення трансплантації.

медичну допомогу, вибір лікаря, інформацію про стан здоров'я, проведення консилиуму та ін.), що конкретизують зміст права на здоров'я і визначають його межі» [13, с. 22]. Трансплантація, як від живого, так і від померлого донора, відноситься до правомочностей користування та розпорядження власним здоров'ям фізичної особи, яка потребує донора або фізичної особи, яка виступає донором. Адже донорство може призвести до несприятливих наслідків як фізичної особи, яка потребує донора (наприклад, пересадка нирки від неповністю сумісного донора), так і в особи, яка виступила донором – подальше життя з однією ниркою, або подання згоди на посмертне донорство.

Таким чином, право фізичної особи на трансплантацію від померлого донора складається з таких повноважень: права на володіння відносних суб'єктивних прав, права на користування та розпорядження здоров'ям.

Щорічна потреба в пересадці органів в Україні така: 3 653 операції, з них пересадок нирки – 2 115, печінки – 830, підшлункової залози – 30, комплексу «підшлункова залоза плюс нирка» – 89, серця – 328, легень – 240, комплексу «серце – легені» – 3, кишківника – 42. Однак частка операцій з пересадки органів становить лише 0,8 % від усіх операцій. Статистика жахає, адже за даними МОЗ у 2016 р. в Україні було проведено лише 5 трансплантацій печінки; 2 трупні трансплантації нирки та 93 – родинні [14], у 2017 р. загалом було проведено 118 операцій, у 2018 р. – 96 [15] (до вступу у силу чинного Закону України «Про застосування трансплантації анатомічних матеріалів людині»), а за 2019 р. та початок 2020 р. – всього 9 операцій з пересадки органів (2 – пересадка серця, 7 – пересадка нирки), 3 з яких були від померлих донорів [16].

В основі проблеми недостатності операцій з пересадки органів в Україні є проблема відсутності цих органів та донорів. А в основі проблеми отримання необхідного для життя реципієнта² органа лежить отримання згоди донора на вилучення його органів після смерті. Кожна країна світу йде власним шляхом щодо вирішення цієї проблеми – презумпції незгоди («opting in») або презумпції згоди («opting (or contracting) out»).

² Особа, яка потребує медичної допомоги із застосуванням трансплантації (ст. 1 Закону України «Про застосування трансплантації анатомічних матеріалів людині»).

Відповідно до «презумпції згоди» вилучення і використання органів від померлого здійснюється у випадку, якщо померлий за життя не висловлював заперечень проти цього або якщо заперечення не висловлюють його родичі чи законні представники. Ці умови приймаються як підстава для того, щоб вважати людину та її родичів згідними на донорство органів. Проте у випадку, якщо установу охорони здоров'я на момент вилучення повідомлено про те, що за життя певна особа, її родичі, або законний представник заявили про свою незгоду на вилучення його органів та (або) тканин після смерті, то вилучення не проводиться. «Презумпція згоди» діє в 60 % європейських країн і в деяких штатах США. У Франції, окрім того, діє презумпція згоди батьків на вилучення органів у померлих дітей. В Австрії органи можуть бути вилучені у будь-кого без винятку померлого іноземного підданого. Бельгію часто називають прикладом ефективного застосування юридичної моделі «презумпції згоди». За період з 1985 до 1989 р. кількість вилучених органів у цій країні збільшилась майже вдвічі – з 18,9 до 41,3 операцій на 1 млн населення країни. У зв'язку з цим трансплантологи Бельгії навіть пропонували постачати органи до інших країн у рамках програми «Євротрансплант». Відповідно до законодавства цієї країни, презумпція згоди на посмертне використання тіла для трансплантації застосовується щодо бельгійських підданих і резидентів країни, а підставою для вилучення органів чи тканин у інших осіб може слугувати тільки виражена прижиттєва згода [17, с. 70]. Презумпція згоди діє в Австрії, Казахстані, Білорусі та Росії [18, с. 135].

Презумпція незгоди («opting in») (вितребувана, інформована згода), означає, що до своєї смерті померлий явно заявляв про свою згоду на вилучення органу (органів) або члени його сім'ї чітко виражають згоду на такі дії в тому випадку, коли померлий не залишив подібної заяви. У таких випадках відсутність згоди розглядається як відмова від трансплантації. Цей шлях вилучення органів зобов'язує медиків звертатися до родичів померлого з пропозицією про вилучення органів, тканин для трансплантації, унеможлиблює присвоєння медикам права розпоряджатися тілом померлого без його дозволу.

Відповідно до цього принципу передбачається, що кожна людина заздалегідь незгодна з тим, що її органи буде пересаджено іншій людині. У країнах, де застосовується модель «виклопотаної згоди», ця згода фіксується, як правило, або у водійському посвідченні людини, або у спеціальному документі – карточці донора. «Презумпцію незгоди» прийнято в законодавствах з охорони здоров'я США, Німеччини, Канади, Франції, Італії, Австрії, Фінляндії, Бельгії, Франції, Польщі [17, с. 71].

Наразі в Україні питання трансплантації регулюється, зокрема, Законом України «Про застосування трансплантації анатомічних матеріалів людині», прийнятим у 2018 р. [4]. У пояснювальній записці до чинного Закону зазначалось про необхідність внесення змін до чинного законодавства, яка зумовлена прагненням до забезпечення реалізації конституційного та природного права людини на життя та охорону здоров'я. Також зазначалось, що успішний досвід проведення трансплантацій в прогресивних країнах світу, зростання кількості хворих, для яких пересадка органів є єдиним способом врятувати життя, спонукають привести законодавство у цій сфері у відповідність до стандартів XXI ст. [19].

Вважалось, що Україна мала б піти в питанні підходу до трансплантації органів шляхом законодавчого закріплення презумпції згоди [20; 21, с. 1–2; 18, с. 135]. На користь цього свідчило й опитування серед українців, яке у липні-серпні 2017 р. провела соціологічна група «Рейтинг»: 63 % опитуваних підтримало право людини на пожертву своїх анатомічних матеріалів після смерті, щоб врятувати або покращити життя інших людей [22]. На користь цієї ж точки зору свідчить і досвід Республіки Білорусь, де діє презумпція згоди. Адже за останні 7 років Білорусь змогла збільшити кількість пересадок органів у 7 разів і стати одним із лідерів із трансплантології в Європі. Однак наша держава продовжує з державного бюджету оплачувати вартісні операції для українців за кордоном, в тому числі і в Білорусі³ [23].

Натомість, відповідно до чинного Закону України «Про застосування

³ Наприклад, там пересадка серця коштує 120 тис. дол. США.

трансплантації анатомічних матеріалів людині» кожна повнолітня дієздатна особа має право надати письмову згоду або незгоду на вилучення анатомічних матеріалів з її тіла для трансплантації та/або виготовлення біоімплантатів після визначення її стану як незворотна смерть (смерть мозку або біологічна смерть) відповідно до закону (далі – згода або незгода на посмертне донорство [4, ст. 16, ч. 1]).

Тобто в Україні продовжує діяти презумпція незгоди на донорство. Розберемось, як працює Закон і чому за два роки його чинності не відбулося зменшення рівня смертності серед важко хворих людей та забезпечення реалізації конституційного та природного права людини на життя та охорону здоров'я [19, с. 3]. За цей час було зроблено лише 9 (!) пересадок органів, з яких лише три були трупними, а інші родинними (коли донором виступає рідна особа щодо реципієнта).

За задумкою законодавця згода або незгода особи на посмертне донорство, заява про відкликання наданої раніше такої згоди або незгоди подаються одному із суб'єктів, зазначених у ч. 8 ст. 11 Закону України «Про застосування трансплантації анатомічних матеріалів людині», у письмовій формі за підписом особи, яка висловлює своє волевиявлення (ч. 4 ст. 16 зі змінами, внесеними згідно із Законом № 2694-VIII від 28.02.2019 р.). У ч. 8 ст. 11 встановлюється, що державна інформаційна система трансплантації гемопоетичних стовбурових клітин може здійснювати обмін даними з міжнародними, іноземними та українськими інформаційними системами інших форм власності та реєстрами потенційних донорів гемопоетичних стовбурових клітин у порядку, обсягах та випадках, передбачених законодавством. І взагалі ст. 11 означеного Закону регулює питання діяльності Державних інформаційних систем трансплантації і жодним чином не торкається встановлення кола суб'єктів, яким подається згода на посмертне донорство.

На жаль, аналіз норм цього Закону взагалі не надає нам чіткої відповіді на питання – кому саме надавати заяву про згоду або незгоду на донорство після смерті, навіть за допомогою відсилкової норми на Порядок надання письмової

згоди живого донора на вилучення у нього анатомічних матеріалів та письмової відмови від раніше наданої такої згоди, письмової згоди або незгоди чи відкликання наданої раніше згоди на вилучення анатомічних матеріалів із тіла особи для трансплантації та/або виготовлення біоімплантатів після визначення її стану як незворотна смерть, а також подання письмової заяви про призначення, зміну чи відкликання повноважного представника (далі – Порядок) [24]. Саме цей Порядок встановлює, що заява щодо згоди на вилучення анатомічних матеріалів із тіла особи для трансплантації та/або виготовлення біоімплантатів після визначення стану як незворотна смерть (смерть мозку або біологічна смерть) та заява щодо незгоди на вилучення анатомічних матеріалів із тіла особи для трансплантації та/або виготовлення біоімплантатів після визначення стану як незворотна смерть (смерть мозку або біологічна смерть) подаються фізичною особою в письмовій формі трансплант-координатору будь-якого закладу охорони здоров'я або посадовій особі центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері надання медичної допомоги із застосуванням трансплантації та провадження діяльності, пов'язаної з трансплантацією, чи шляхом заповнення електронної форми відповідної заяви, розміщеної на офіційному веб-сайті уповноваженого органу з питань трансплантації, з проставленням кваліфікованого електронного підпису особи або електронного цифрового підпису особи або сімейному лікарю закладу охорони здоров'я. Сімейний лікар зобов'язаний не пізніше робочого дня, що настає за днем подання заяви, передати її трансплант-координатору відповідного закладу охорони здоров'я, а в разі відсутності в такому закладі охорони здоров'я трансплант-координатора – посадовій особі уповноваженого органу з питань трансплантації або внести відповідні відомості до Єдиної державної інформаційної системи трансплантації у випадках, передбачених законом (абзаци 1, 4 п. 7 Порядку).

На практиці ж при спробі надати згоду на вилучення анатомічних матеріалів з тіла особи для трансплантації та/або виготовлення біоімплантатів після визначення стану як незворотна смерть (смерть мозку або біологічна

смерть) сімейному лікарю призвело до повернення заяви, у зв'язку із тим, що досі не існує Єдиної державної інформаційної системи трансплантації (запровадженою Законом у тій же ст. 11) (пояснення сімейного лікаря).

Спроба ж заповнення електронної форми відповідної заяви, розміщеної на офіційному веб-сайті уповноваженого органу з питань трансплантації також ні до чого не призводить у зв'язку з відсутністю означеного сайту.

Що стосується посади трансплант-координатора, то у лютому 2019 р. у Запорізькій медичній академії післядипломної освіти було розпочато навчання першої групи трансплант-координаторів [25], а посада трансплант-координатора була внесена до Національного класифікатора ДК 003:2010 «Класифікатор професій» [26]. Але, наприклад, у м. Харкові знайти трансплантолог-координатора «будь-якого закладу охорони здоров'я» (абз. 1 п. 7 Порядку) не вдалося, як не вдалося знайти і посадову особу центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері надання медичної допомоги із застосуванням трансплантації та провадження діяльності, пов'язаної з трансплантацією (абз. 4 п. 7 Порядку). Так, ректор ДЗ «Запорізька медична академія післядипломної освіти МОЗ України», академік НАМН України, член-кореспондент НАН України, лауреат Державної премії України у галузі науки і техніки О. Ніконенко зазначив: «Наразі ми підготували для різних регіонів України 33 трансплант-координатори, однак з них працевлаштовано тільки трьох» [27].

Проблемою іншого характеру посмертного донорства є констатація моменту незворотної смерті особи (смерть мозку або біологічна смерть). Відповідно до частин 2–5 ст. 52 Закону України «Основи законодавства України про охорону здоров'я» моментом незворотної смерті людини є момент смерті її головного мозку або її біологічна смерть. Смерть мозку визначається при повному й незворотному припиненні всіх його функцій, що реєструється при працюючому серці та штучній вентиляції легень. Констатація смерті мозку людини здійснюється консилиумом лікарів закладу охорони здоров'я, в якому знаходиться пацієнт, на підставі діагностичних критеріїв смерті мозку людини.

За фактом констатації смерті мозку людини консилиум лікарів складає акт, який підписується всіма членами консилиуму та долучається до медичної документації пацієнта. Біологічна смерть людини встановлюється медичним працівником на підставі діагностичних критеріїв біологічної смерті людини (незворотне припинення кровообігу та дихальних функцій, поява ранніх та/або пізніх трупних змін) з внесенням відповідних відомостей до медичної документації пацієнта.

На жаль, сьогодні в Україні склалася така ситуація, коли у відділеннях інтенсивної терапії майже просто неможливо діагностувати смерть мозку. Причин цьому декілька: лише 5 % відділень інтенсивної терапії в Україні забезпечені необхідним для цієї процедури обладнанням (газоаналізатор, реоенцефалограф, енцефалограф тощо); відсутність у деяких лікувальних закладах сформованих комісій відповідного складу; внутрішня невпевненість лікарів, що в умовах обмежених ресурсів усі можливості терапії справді вичерпано тощо [27; 29].

Не існує сьогодні в Україні й центрального органу виконавчої влади, який повинен реалізовувати державну політику у сфері надання медичної допомоги із застосуванням трансплантації та здійснення діяльності, пов'язаної з трансплантацією, запровадженої чинним Законом, тобто всі повноваження, а їх чимало, визначені у ст. 8 означеного Закону, наразі виконуються досить повільно.

Висновки. У 2018 р. Верховною Радою України задля зменшення рівня смертності серед важко хворих людей і забезпечення реалізації конституційного та природного права людини на життя й охорону здоров'я було прийнято Закон України «Про застосування трансплантації анатомічних матеріалів людині». Було доведено необхідність уведення в дію саме цього Закону і зазначалось, що успішний досвід проведення трансплантацій у провідних країнах світу, зростання кількості хворих, для яких пересадка органів є єдиним способом врятувати життя, спонукали привести законодавство України у цій сфері у відповідність до стандартів XXI ст. Минуло два роки. За

цей час в Україні було проведено лише 9 операцій із трансплантації органів, лише в трьох із них були застосовані органи від померлого донора. Інші трансплантації стали можливими завдяки родинному донорству.

Наразі в Україні: не існує центрального органу виконавчої влади, який повинен реалізовувати державну політику у сфері надання медичної допомоги із застосуванням трансплантації та здійснення діяльності, пов'язаної з трансплантацією, запровадженого чинним Законом; встановлено презумпцію незгоди на посмертне донорство; ускладнено діагностику смерті мозку у відділеннях інтенсивної терапії; не існує, а отже не працює взагалі Єдина державна інформаційна система трансплантації, запроваджена означеним Законом; сам Закон має недосконалості у вигляді посилань на неіснуючі в ньому ж норми.

Список літератури

1. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 р. *Відомості Верховної Ради України*, 1996. № 30. Ст. 141.
2. Цивільний кодекс України : Закон України від 16.01.2003 р. № 435-IV. *Відомості Верховної Ради України*, 2003. № 40–44. Ст. 356.
3. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III. *Відомості Верховної Ради України*, 2001. № 2526. Ст. 131.
4. Про застосування трансплантації анатомічних матеріалів людині : Закон України від 17.05.2018 р. № 2427-VIII. *Голос України*, 2018. № 115.
5. Про поховання та похоронну справу : Закон України від 10.07.2003 р. № 1102-IV. *Голос України*, 2003. № 165.
6. Про встановлення діагностичних критеріїв смерті мозку та процедури констатації моменту смерті людини : наказ Міністерства охорони здоров'я України від 23.09.2013 р. № 821. *Офіційний вісник України*, 2013. № 82. С. 507.
7. Лісніча Т. В. Захист особистих немайнових прав, що забезпечують природне існування фізичної особи (право на життя, здоров'я, свободу та особисту недоторканність) : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2007. 21 с.
8. Льющенко К. О. Тенденції і юридичні моделі донорства крові в Україні та зарубіжних країнах: порівняльно-правова характеристика. *Право і суспільство*. 2016. № 1 (2). С. 42–48.
9. Новицька М. М. Адміністративно-правове регулювання трансплантації анатомічних матеріалів людині в Україні : дис. ... канд. юрид. наук. Суми, 2019. 267 с.
10. Герц А. А. Особливості цивільно-правового регулювання трансплантології в Україні. *Право і суспільство*. 2015. № 4. С. 80–85.
11. Потапенко С. В. [Личные неимущественные права на жизнь и здоровье. Кубанское агентство судебной информации PRO-SUD-123.RU: Юридический сетевой электронный научный журнал](https://www.elibrary.ru/item.asp?id=41399196). 2019. № 2 (9). С. 71–83. URL: <https://www.elibrary.ru/item.asp?id=41399196> (дата звернення: 18.04.2020).
12. Соловійов А. В. Право людини на життя: цивільно-правові аспекти : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Львів, 2004. 19 с.

13. Малейна М. Н. Личные неимущественные права граждан (понятие, осуществление, защита) : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. Москва, 1997. 40 с.
14. Мороз М. Понад 90 тисяч українців потребують операції з трансплантації важливого органа : інтерв'ю з Костянтином Руденко, головним кардіохірургом МОЗ України. *Газета Експрес*. 2017. URL: <http://expres.ua/digest/2017/05/24/244126-ponad-90-tysyachukrayinciv-potrebuyut-operaciyi-transplantaciyicoso> (дата звернення: 18.04.2020).
15. Гончаренко В. За ниркою – в Білорусь, за серцем – в Індію: чому трансплантація органів в Україні виняток, а не правило. *ZMINA* : Медіа-ресурс Центру прав людини. 2018. URL: https://zmina.info/articles/za_nirkojiu_v_bilorus_za_sercem_v_indijiu_chomu_transplanta_cijia_organiv_v_ukrajini_vinjatok_a_ne_pravilo/ (дата звернення: 18.04.2020).
16. У Ковелі провели другу трансплантацію серця / Офіційний сайт МОЗ. URL: <https://moz.gov.ua/article/news/u-koveli-proveli-drugu-transplantaciju-sercja> (дата звернення: 18.04.2020).
17. Анікіна Г. В. Особливості правового регулювання трансплантації органів від померлого донора. *Юридична Україна*. 2010. № 10. С. 68–75.
18. Новицька М. М. Основні зміни до законодавства України у сфері трансплантації анатомічних матеріалів людині. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. № 9 (271). С. 132–137.
19. Офіційний сайт Верховної Ради України. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=56231 (дата звернення: 18.04.2020).
20. Максименко Н. Українська трансплантологія вмирає: їй потрібна пересадка закону. *УНІАН. Здоров'я*. 2007. № 20. С. 9–11. URL: <http://www.unian.net/ukr/news/news-218930.html> (дата звернення: 18.04.2020).
21. Шульга В. М. Трансплант-координація в Україні: стан та перспективи розвитку. *Державне будівництво*. 2016. № 1. URL: <http://www.kbuapa.kharkov.ua/e-book/db/2016-1/doc/2/13.pdf> (дата звернення: 18.04.2020).
22. Динаміка оцінок медичної реформи: соціологічне опитування / Соціологічна група «Рейтинг». Київ, 2017. URL: <http://ratinggroup.ua> (дата звернення: 18.04.2020).
23. Тодуров Б. Вилучення органів – лише за згодою. Рада завершила доопрацювання законопроекту про трансплантологію: що це означає для українців. *Нове время*. 2018. URL: <https://nv.ua/ukr/ukraine/events/viluchennja-orhaniv-lishe-za-zhodoju-radazavershila-doopratsjuvannja-zakonoproektupro-transplantolohiju-shcho-tse-oznachaje-dljaukrajintsiv-2457663.html> (дата звернення: 18.04.2020).
24. Порядок надання письмової згоди живого донора на вилучення у нього анатомічних матеріалів та письмової відмови від раніше наданої такої згоди, письмової згоди або незгоди чи відкликання наданої раніше згоди на вилучення анатомічних матеріалів з тіла особи для трансплантації та/або виготовлення біоімплантатів після визначення її стану як незворотня смерть, а також подання письмової заяви про призначення, зміну чи відкликання повноважного представника : Постанова Кабінету Міністрів України від 27.12.2018 р. № 1211. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1211-2018-%D0%BF#n65> (дата звернення: 18.04.2020).
25. Офіційний сайт Запорізької медичної академії післядипломної освіти. URL: <http://zmapo.edu.ua/index.php/transplant> (дата звернення: 18.04.2020).
26. Про затвердження Зміни № 8 до національного класифікатора ДК 003:2010 : наказ Міністерства економічного розвитку і торгівлі України від 15.02.2019 р. № 259. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0259731-19#n5> (дата звернення: 18.04.2020).
27. Тернова С. Розвиток органної трансплантації залежить від можливостей діагностики смерті мозку. *Ваше здоров'я*. 2019. URL: <https://www.vz.kiev.ua/rozvytok-organnoyi-transplantatsiyi-zalezhyt-vid-mozhlyvostej-diagnostyky-smerti-mozku/> (дата звернення: 18.04.2020).
28. Основи законодавства України про охорону здоров'я : Закон України від 19.11.1992 р. № 2801-ХІІ. *Відомості Верховної Ради України*. 1993. № 4. Ст. 19.

29. Дубров С. Аналіз діагностики смерті мозку в лікувальних закладах України. URL: https://www.anest.vn.ua/file/brain_death_2017.pdf (дата звернення: 18.04.2020).

References

1. Konstytutsiia Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 28.06.1996 r. № 254k/96-VR. (1996). *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*, 30, art. 141.
2. Tsyvilnyi kodeks Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 16.01.2003 r. № 435-IV. (2003). *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*, 40-44, art. 356.
3. Kryminalnyi kodeks Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 05.04.2001 r. № 2341-III. (2001). *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*, 2526, art. 131.
4. Pro zastosuvannya transplantatsii anatomichnykh materialiv liudyni: Zakon Ukrainy vid 17.05.2018 r. № 2427-VIII. (2018). *Holos Ukrainy – Voice of Ukraine*, 115.
5. Pro pokhovannya ta pokhoronnu spravu: Zakon Ukrainy vid 10.07.2003 r. № 1102-IV. (2003). *Holos Ukrainy – Voice of Ukraine*, 165.
6. Pro vstanovlennia diahnostychnykh kryteriiv smerti mozku ta protsedury konstatatsii momentu smerti liudyni: nakaz Ministerstva okhorony zdorovia Ukrainy vid 23.09.2013 r. № 821. (2013). *Ofitsiyni visnyk Ukrainy – Official Gazette of Ukraine*, 82.
7. Lisnicha, T.V. (2007). Zakhyst osobystykh nemainovykh prav, shcho zabezpechuiut pryrodne isnuvannya fizychnoi osoby (pravo na zhyttia, zdorovia, svobodu ta osobystu nedotorkannist). *Extended abstract of candidate's thesis*. Kharkiv [in Ukrainian].
8. Iliushchenkova, K.O. (2016). Tendentsii i yurydychni modeli donorstva krovi v Ukraini ta zarubizhnykh krainakh: porivnialno-pravova kharakterystyka. *Pravo i suspilstvo – Law and society*, 1 (2), 42–48 [in Ukrainian].
9. Novytska, M.M. (2019). Administratyvno-pravove rehuliuвання transplantatsii anatomichnykh materialiv liudyni v Ukraini. *Candidate's thesis*. Sumy [in Ukrainian].
10. Herts, A.A. (2015). Osoblyvosti tsyvilno-pravovoho rehuliuвання transplantolohii v Ukraini. *Pravo i suspilstvo – Law and society*, 4, 80–85 [in Ukrainian].
11. Potapenko, S.V. (2019). Lichnyie neimuschestvennyie prava na zhizn i zdorove. *Kubanskoe agentstvo sudebnoy informatsii PRO-SUD-123.RU: Yuridicheskiy setevoy elektronnyiy nauchnyiy zhurnal – Kuban Judicial Information Agency PRO-SUD-123.RU: Legal Network Electronic Scientific Journal*, 2 (9), 71–83. URL: <https://www.elibrary.ru/item.asp?id=41399196> [in Russian].
12. Soloviov, A.V. (2004). Pravo liudyni na zhyttia: tsyvilno-pravovi aspekty. *Extended abstract of candidate's thesis*. Lviv [in Ukrainian].
13. Maleina, M.N. (1997). Lichnyie neimuschestvennyie prava grazhdan (ponyatie, osuschestvlenie, zaschita). *Extended abstract of candidate's thesis*. Moskva [in Russian].
14. Moroz, M. (2017). Ponad 90 tysiach ukrainsiv potrebuyut operatsii z transplantatsii vazhlyvoho orhana: intervii z Kostiantynom Rudenko, holovnym kardiokhirurhom MOZ Ukrainy. *Hazeta Ekspres – Express newspaper*. URL: <http://expres.ua/digest/2017/05/24/244126-ponad-90-tysyachukrayinciv-potrebuyut-operaciyi-transplantaciyicogo> [in Ukrainian].
15. Honcharenko, V. (2018). Za nyrkoiu – v Bilorus, za sertsom – v Indiiu: chomu transplantatsiia orhaniv v Ukraini vyniatok, a ne pravlylo. *ZMINA: Tsentr prav liudyny*. URL: https://zmina.info/articles/za_nirkoiju_v_bilorus_za_sercem_v_indiju_chomu_transplantacijia_orhaniv_v_ukrajini_vinjiatok_a_ne_pravlylo/ [in Ukrainian].
16. U Koveli provely druhu transplantatsiiu sertsia. Ofitsiyni sait MOZ. URL: <https://moz.gov.ua/article/news/u-koveli-proveli-drugu-transplantaciju-sercja> [in Ukrainian].
17. Anikina, H.V. (2010). Osoblyvosti pravovoho rehuliuвання transplantatsii orhaniv vid pomerloho donora. *Yurydychna Ukraina – Legal Ukraine*, № 10, 68–75 [in Ukrainian].
18. Novytska, M.M. (2018). Osnovni zminy do zakonodavstva Ukrainy u sferi transplantatsii anatomichnykh materialiv liudyni. *Pidpriemnytstvo, hospodarstvo i pravo – Enterprise, economy and law*, 9 (271), 132–137 [in Ukrainian].
19. Ofitsiyni sait Verkhovnoi rady Ukrainy. URL:

http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=56231 [in Ukrainian].

20. Maksymenko, N. (2007). Ukrainska transplantolohiia vmyraie: yii potribna peresadka zakonu. *UNIAN Zdorovia – UNIAN health*, 20, 9–11. URL: <http://www.unian.net/ukr/news/news-218930.html> [in Ukrainian].

21. Shulha, V.M. (2016). Transplant-koordinatsiia v Ukraini: stan ta perspektyvy rozvytku. *Derzhavne budivnytstvo – State building*, 1. URL: <http://www.kbuapa.kharkov.ua/e-book/db/2016-1/doc/2/13.pdf> [in Ukrainian].

22. Dynamika otsinok medychnoi reformy: sotsiologichne opytuvannia. Sotsiologichna hrupa Reitynh. (2017). Kyiv. URL: <http://ratinggroup.ua> [in Ukrainian].

23. Todurov, B. (2018). Vyluchennia orhaniv – lyshe za zghodoiu. Rada zavershyla doopratsiuvannia zakonoproektu pro transplantolohiiu: shcho tse oznachaie dlia ukraintsiv. *Novoe vremia – New time*. URL: <https://nv.ua/ukr/ukraine/events/viluchennja-orhaniv-lishe-za-zhodoju-radazavershila-dopratsjuvannja-zakonoproektupro-transplantolohiju-shcho-tse-oznachaje-dljaukrajintsiv-2457663.html> [in Ukrainian].

24. Poriadok nadannia pysmovoï zghody zhyvoho donora na vyluchennia u noho anatomichnykh materialiv ta pysmovoï vidmovy vid ranishe nadanoi takoi zghody, pysmovoï zghody abo nezghody chy vidklykannia nadanoi ranishe zghody na vyluchennia anatomichnykh materialiv z tila osoby dlia transplantatsii ta/abo vyhotovlennia bioimplantativ pislia vyznachennia yii stanu yak nezvorotnia smert, a takozh podannia pysmovoï zaiavy pro pryznachennia, zminu chy vidklykannia povnovazhnogo predstavnyka: Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 27.12.2018 r. № 1211. (2018). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1211-2018-%D0%BF#n65>.

25. Ofitsiynyi sait Zaporizkoi medychnoi akademii pisliadyplomnoi osvity. URL: <http://zmapo.edu.ua/index.php/transplant> [in Ukrainian].

26. Pro zatverdzhennia Zminy № 8 do natsionalnogo klasyfikatora DK 003:2010: nakaz Ministerstva ekonomichnogo rozvytku i torhivli Ukrainy vid 15.02.2019 r. № 259. (2019). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0259731-19#n5>.

27. Ternova, S. (2019). Rozvytok orhannoi transplantatsii zalezhyt vid mozhlyvostei diahnostyky smerti mozku. *Vashe zdorov'ia – Your health*. URL: <https://www.vz.kiev.ua/rozyvytok-organnoyi-transplantatsiyi-zalezhyt-vid-mozhlyvostej-diahnostyky-smerti-mozku/> [in Ukrainian].

28. Osnovy zakonodavstva Ukrainy pro okhoronu zdorovia: Zakon Ukrainy vid 19.11.1992 r. № 2801-XII. (1993). *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*, 4, art. 19.

29. Dubrov, S. (2017). Analiz diahnostyky smerti mozku v likuvalnykh zakladakh Ukrainy. URL: https://www.anest.vn.ua/file/brain_death_2017.pdf [in Ukrainian].

Тихонова М. А., канд. юрид. наук, доц., доцент кафедры гражданско-правовых дисциплин факультета № 4, Харьковский национальный университет внутренних дел, Украина, г. Харьков.

e-mail: tihonovamari@gmail.com ; ORCID 0000-0002-4836-5928;

Кривородько М. А., курсант Харьковского национального университета внутренних дел, Украина, г. Харьков.

Современные проблемы реализации в Украине права на трансплантацию от умершего донора

Статья посвящена анализу действующего Закона Украины «О применении трансплантации анатомических материалов человека» и исследованию реализации права реципиента на трансплантацию от умершего донора

Ключевые слова: трансплантация органов и тканей человека; анатомические материалы человека; законодательство в сфере трансплантации; трансплант-координатор; трупная трансплантация.

Tikhonova M. A., PhD in Law, Associate Professor, Associate Professor of Department of

civil disciplines, Kharkiv National University of Internal Affairs, Ukraine, Kharkiv.

e-mail: tihonovamari@gmail.com ; ORCID 0000-0002-4836-5928;

Kryvorodko M. A., Cadet of Kharkiv National University of Internal Affairs, Ukraine, Kharkiv.

Current problems of realization in Ukraine of the right to transplantation from a dead donor

Organ transplantation is the miracle of the twenty-first century, the salvation and hope of humanity. Today, transplantology has become the standard of care for many diseases in developed countries. The social significance of donation and transplantation is determined by the life-saving function, the implementation of which requires proper legal regulation. Currently, the issue of transplantation in Ukraine is regulated, in particular, by the Law of Ukraine «On Application of Transplantation of human's Anatomical Materials», adopted in 2018. The explanatory note to the current Law was stated the need to amend the current legislation. It was due to the desire to ensure the implementation of the constitutional and natural human right to life and health. It was also noted that the successful experience of transplantation in the progressive countries of the world, the increase in the number of patients for whom organ transplants are the only way to save lives, prompt legislation in this area to be brought into line with the standards of our century.

It was believed that Ukraine should take the issue of approach to organ transplantation by legislatively establishing the presumption of «opting (or contracting) out» to organ transplantation after the death of the donor. However, according to the current Law of Ukraine “On applying the transplantation of anatomical materials to a person”, every adult person has the right to give written consent or consent to the removal of anatomical materials from his body for transplantation and / or the production of bioimplants after determining his condition as a permanent death or biological death). That is, the presumption of «opting in» transplantation after the death is in Ukraine. The proposed article is devoted to the analysis of the current Law of Ukraine «On the application of transplantation of anatomical materials to a person» and the study of the realization of the recipient's right to transplant from a deceased donor.

Keywords: organ and tissue transplantation; human anatomical materials; transplant legislation; transplant coordinator; cadaveric transplant.

Надійшла до редколегії 08.05.2020 р.